

Анотації

Osipov V. N. Человеческие потери во время голодомора 1932–1933 годов в Украине.

В данной статье рассматриваются проблемы изучения голодомора 1932–1933 годов в Украине, масштаб этой трагедии, а также проводится анализ общего количества жертв голода на основе зарубежных и отечественных источников.

Osipov V. N. Human losses during Golodomora of 1932–1933 years in Ukraine.

The problems of study of Golodomora are examined in this article 1932–1933 years in Ukraine, scale of this tragedy, and also the analysis of general amount of victims of hunger is produced on the basis of foreign sources and domestic.

Л. І. Полякова

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ (1991–2004 РР.)

В механізмі здійснення державної влади Президент України взаємодіє не тільки з органом законодавчої влади — Верховною Радою України, основні його повноваження стосуються органів виконавчої влади.

Мета даного дослідження полягає у спробі докладніше розглянути проблему взаємовідносин інституту глави держави з системою органів виконавчої влади на певному історичному етапі, а також більш ретельно висвітлити питання щодо правових основ діяльності окремих складових елементів виконавчої гілки державної влади, спираючись на архівний матеріал та офіційні урядові вісники.

Виконавча влада є однією з гілок єдиної системи державної влади. Спроби цілковито відокремити (і тим більше протиставити) її від інших інститутів державної влади (чи то від інституту глави держави, чи від законодавчої влади) призводять лише до спотворення сенсу і змісту виконавчої діяльності. Адже принцип поділу влади “працює”, як пише Ю. Тодика, лише за умови взаємодії різних гілок влади, а не за їх конфронтації. Вчені Ю. Тодика та В. Яворський досліджували конституційно-правовий статус Президента України [1].

На питанні взаємодії гілок влади неодноразово наголошував і Президент України Л. Кучма, визначаючи найнебезпечнішою загрозою для державної влади в Україні суперечки всередині самої влади. Ця ж думка висловлена і в посланні Президента України до Верховної Ради “Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного і соціального розвитку на 2000—2004 роки”, в якому зазначалося, що “адміністративна реформа не може зводитися лише до утвердження оптимальної структури органів виконавчої влади, зміни їх субординації та скорочення управлінського апарату... основна мета адміністративної реформи полягає у створенні цілісної ефективної системи державного управління, яка відповідала б стандартам демократичної правової держави” [2, с. 254].

Актуальність висвітлення конституційно-правових проблем взаємодії інституту глави держави (президента) з органами виконавчої влади в Україні зумовлюється не лише суто теоретичними міркуваннями щодо розбудови певної найбільш оптимальної конструкції взаємодії різних елементів у системі державної влади у зв'язку з оголошенням проекту нової народної Конституції України, а й рядом суто практичних міркувань. А. А. Коваленко наводить деякі з них.

По-перше, міра розробки правової регламентації повноважень президента у сфері виконавчої влади, а також його взаємодії з органами, що її репрезентують, дає змогу запобігти виникненню численних правових колізій, які призводять до порушення ритму впливу права на суспільні відносини, а також до зниження ефективності діяльності системи виконавчої влади, нечіткості визначення повноважень президента стосовно органів державної виконавчої влади, зумовлюватиметься неможливістю встановити, що саме являтиме собою “управляюча підсистема”.

По-друге, пострадянський характер стану державної влади в Україні спричинив процес надання широких повноважень інституту президента. Аналізуючи текст Конституційного договору можна дійти висновку, що згідно з цим документом Україна фактично перетворювалася на президентську республіку. Основними аргументами на користь цієї тенденції, як правило, є міркування: а) щодо ефективності проведення демократичних реформ, які можуть запроваджуватися лише за умови наявності

ті сильної президентської влади; б) щодо необхідності утворення міцної структури державного управління для виходу країни з кризи. До речі, аналіз технології прийняття правових рішень з погляду їх оперативності дав підстави дійти висновку про те, що на період дослідження чи не найбільш дієвим інструментом оперативного правового регулювання в Україні є саме укази Президента України. Все це дало змогу деяким політикам визначити його як найбільш впливову за обсягом та повноваженнями владу в Україні. Більш того, на думку деяких дослідників, у сучасній Україні є підстави говорити навіть не про два, а про три центри (Президент України, Адміністрація Президента України, Кабінет Міністрів), що потребують чіткого розмежування в полі виконавчої діяльності.

По-третє, сам факт запровадження в Україні адміністративної реформи передбачає вирішення проблеми чіткого відокремлення: а) компетенції Президента та органів виконавчої влади; б) компетенції Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади. Таким чином, стан правового забезпечення системи державної влади в Україні характеризується двома аспектами: з одного боку, повноваження різних гілок влади ще й досі чітко не визначені і не розподілені, а з другого — спостерігається недостатній рівень законодавчого забезпечення функціонування системи органів виконавчої влади та статусу глави держави (до речі, остання проблема, як доводить С. Серьогіна, актуальна практично для всіх пострадянських держав) [2, с. 254; 3].

Суть проблеми поділу державної влади полягає не тільки у науково обґрунтованому розведенні функцій різних владних гілок, а, що не менш важливо, у висвітленні їх взаємодії, оскільки поділ державної влади не заперечує і не повинен заперечувати її єдності.

Водночас оскільки виконавча влада, за словами політологів, є за своєю структурою і функціями найскладнішою з усіх гілок державної влади, і саме від неї значною мірою залежить вирішення економічних, соціальних та інших проблем українського суспільства, то науковці, як політологи, так і історики, повинні мати на меті всебічно дослідити її внутрішню побудову, способи взаємодії її ланок та основні функції, її складові їх елементів. Важливим моментом залишається проблема вза-

емодії виконавчої влади з іншими гілками державної влади, особливо з Президентом України.

Статус та компетенція інституту президентства безпосередньо залежать від таких ознак, як форма державного правління, політичний режим, форма державного устрою тощо, а тому будь-яке дослідження його ролі та характеру взаємодії насамперед із виконавчою владою залежить від конкретної політико-правової конституції кожної окремої держави.

Така проблема, як взаємозв'язок між формою правління та главою держави, стала предметом політико-правових розробок ще з часів античності. Недарма одними з головних цілей свого діалогу “Закони” Платон називав розгляд законів, які мають визначати суспільне життя та опис “найкращої” форми здійснення влади [4].

Так само проблема пошуків найоптимальнішої форми правління у поєднанні з характеристикою того, хто саме має здійснювати владу і виконувати функції глави держави (це, як писав Платон, має бути правитель “мужній, розсудливий та розумний”), посідає одне з центральних місць і в його діалозі “Держава”. Аналізу тих самих питань присвячені і перші книги “Політики” Арістотеля, в яких він описує два типи реалізації функцій глави держави за умов монархічної форми правління: тиранічний чи “неправильний” і царський чи “правильний” [5].

Фактично весь розвиток світової політико-правової думки переконливо свідчить про те, що інтерес до цієї проблеми майже ніколи не зникав (ані в середньовіччі, ані в добу Відродження, ані в Новий час).

Повноваження Президента України щодо формування і функціонування органів виконавчої влади визначені конституційно. З прийняттям нової моделі Конституції 1996 року в суспільстві з'явилася надія на формування ефективно працюючої системи органів виконавчої влади. Був реалізований проєкт відокремлення органів виконавчої влади від інших видів державних органів, була, як вважали після прийняття Конституції, врахована складність у специфічності відносин між Президентом України та органами виконавчої влади. Сьогоднішня політична ситуація, складні взаємовідносини між гілками влади показують, що, на жаль, складність взаємовідносин була

врахована неповністю, тому виникає необхідність внесення змін до Конституції України. Президент України за своїм реальним становищем не уособлюється жодною гілкою влади, а виступає статусом глави держави. Щодо Кабінету Міністрів України як вищого органу в системі органів виконавчої влади:

- Президент України визначає керівника Кабінету Міністрів України;

- Президент бере участь у формуванні уряду шляхом визначення його членів;

- Президент України вирішує питання відповідальності уряду. Президент, не очолюючи і не будучи главою виконавчої влади, наділений широким колом повноважень вищої виконавчої влади (він є Верховним Головнокомандувачем, має право видавати укази, має право законодавчої ініціативи, призначає значну кількість вищих посадових осіб держави).

Н. Г. Плахотнюк та В. І. Мельниченко аналізують думки українських науковців, зокрема Б. Г. Авер'янова, вважають, що в даному випадку Президент України виступає як носій повноважень виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади функціонально — через певний обсяг своїх повноважень у сфері виконавчої влади, на відміну від носія виконавчої влади, якими є конституційно визначені органи виконавчої влади [6;7] .

Стаття 114 ч. 1 Конституції України визначає склад Кабінету Міністрів, але Президент України своїми указами визначає перелік міністрів, які входять до складу Кабінету Міністрів [8; 9]. Відсутність законодавчого регулювання становища Кабінету Міністрів саме в аспекті формування його посадового складу призводить до надання Президентом України статусу міністра керівнику Секретаріату Кабінету Міністрів України чи позбавлення його такого статусу чи включення до складу уряду “міністрів без портфеля”. За ст. 106 п.9 Конституції України глава держави призначає Прем'єр-міністра України після можливого проведення консультацій з головами депутатських фракцій і груп, за згодою Верховної Ради, припиняє повноваження Прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку. В даному випадку проявляються повноваження Президента України по формуванню уряду. У разі відхилення кандидатури, внесеної Президентом, він після можливих по-

літичних консультацій вносить нову кандидатуру, також має право запропонувати ту саму кандидатуру [7, с. 17].

Діяльність Президента України по формуванню уряду не припиняється з призначенням Прем'єр-міністра, він призначає членів Кабінету Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України (ст. 106 п.10 Конституції України). По кожній кандидатурі Президент видає указ. Особливістю цього призначення є специфіка посад, на які здійснюється призначення. Якщо посади Прем'єр-міністра, першого віце-прем'єра та віце-прем'єрів є виключно урядовими, призначення відбувається саме на ці урядові посади, то посади міністрів, з одного боку, посади керівників центральних органів виконавчої влади (міністерств), а з іншого — посади урядові. Призначення останньої категорії урядовців відбувається не на посади членів уряду, а на посади міністрів, що автоматично передбачає членство в уряді.

Конституцією України передбачені певні обмеження щодо входження до складу уряду. Члени Кабінету Міністрів не можуть бути народними депутатами України або мати інший представницький мандат, не можуть поєднувати свою діяльність з іншою роботою (але, як показує історичний досвід, це виконується тільки формально на папері), окрім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входить до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства чи організації, що мають на меті одержання прибутку.

Крім призначення членів виконавчої влади Президент України має і право припинити повноваження Прем'єр-міністра та міністрів уряду. Приклади того, як Президент України скористався цим правом можна знайти в історії сучасної України. В цьому проявляється політична відповідальність членів уряду.

Посади членів Кабінету Міністрів належать до політичних, статус яких не визначається Законом України “Про державну службу”, тому повинні бути розроблені умови і підстави припинення повноважень на цих посадах. У той же час кожен член Кабінету Міністрів має право з особистих або з політичних причин припинити свої повноваження в уряді.

Президент може прийняти відставку як Прем'єр-міністра, так і інших членів уряду або відставку уряду в цілому. Але для кожної з цих категорій є певні особливості. Заява про відставку члену Кабінету Міністрів подається Президенту України

через Прем'єр-міністра з висновками останнього про можливість відставки. Така відставка не має ніяких наслідків для уряду в цілому і її у всякому випадку можна охарактеризувати як добровільну. Заява про відставку Прем'єр-міністра подається безпосередньо Президенту України, який вирішує питання про її прийняття чи відмову в ній. У випадку прийняття відставки разом з Прем'єр-міністром іде у відставку весь склад уряду. Така відставка теж носить добровільний характер. Як добровільна може бути охарактеризована і відставка уряду у формі складення повноважень перед новообраним Президентом України.

Встановлений конституційно принцип добровільності відставки Прем'єр-міністра чи члена Кабінету Міністрів України водночас на практиці не завжди дотримується. Про це, зокрема, свідчить формулювання п. 1 Указу Президента України "Про відставку Кабінету Міністрів України" від 16 листопада 2002 року № 1050/2002, відповідно до якого повноваження А. Кінаха як Прем'єр-міністра України припиняються "у зв'язку з прийняттям рішення про його відставку" [6, с. 95].

Вимушена відставка тільки по відношенню до уряду в цілому. Така відставка відбувається за заявою Прем'єр-міністра про відставку Кабінету Міністрів України. Передумовами для цієї відставки є: рішення Президента України чи прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри уряду, яка приймається за пропозицією не менш як 1/3 народних депутатів, більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Ця вимушена відставка уряду може бути охарактеризована як форма колективної відповідальності уряду перед Президентом чи парламентом (ст. 113 ч. 2 Конституції України). Однак конституційно підстави відповідальності Кабінету Міністрів перед Президентом не визначені.

Таким чином, аналіз джерельно-правової бази, історіографічного матеріалу дозволяє зробити висновок, що в галузі формування уряду і визначення його долі Президент України має значні установчі та кадрові повноваження. При формуванні уряду України Президент отримує згоду парламенту лише на призначення Прем'єр-міністра, а інших членів уряду призначає за поданням Прем'єр-міністра, маючи змогу відхилити запропоновані кандидатури. Одночасно Президент України може

відправити уряд у відставку у будь-який момент, не погоджуючи це з парламентом.

Повноваження Президента України щодо функціонування Кабінету Міністрів України, взаємодії Президента та органів виконавчої влади впливають з обов'язковості для виконання останніми актів глави держави та положень президентських послань до Верховної Ради України. Уряд України здійснює свої дії виходячи з законів України і відповідних актів Президента. Іноді безпосередні завдання Президент України може ставити перед урядом у своїх дорученнях. Досить довгий період, навіть після прийняття Конституції України, глава держави мав право головувати на засіданнях Кабінету Міністрів і відповідно ставити перед урядовцями завдання. Це його право впливає з ч. 2 ст. 13 постанови Кабінету Міністрів України від 8 липня 1993 року № 523 “Питання організації роботи Кабінету Міністрів України”. Право головувати Президента України на засіданнях уряду у Тимчасовому регламенті Кабінету Міністрів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів № 915 від 5 червня 2000 року, вже не передбачено [6, с. 96].

В системі взаємодії Президента та уряду є певні недоліки, які дозволяють главі держави скасовувати акти уряду України. Наприклад: право Президента скасовувати акти останнього (ст. 106 п.16 ч. 1 Конституції України). Чинна Конституція не дає переліку цих актів і підстав для їх скасування, хоча норми попередньої Конституції (п.7–2 ст. 114–5) і Конституційного Договору (п. 6 ст. 24) [10, арк.1–53] надавали це право Президентів України за умови невідповідності актів уряду Конституції і законам України та указам і розпорядженням Президента. З іншого боку, це повноваження Президента України може бути охарактеризоване як реалізація контрольної функції глави держави, що спрямоване на реалізацію його статусу як гаранта. На користь цього говорить, наприклад, Указ Президента України “Про скасування розділу XVIII додатка № 1 постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 року № 134” від 27 лютого 2001 року № 119/2001 [6, с. 97]. Повноваження Президента України по формуванню і щодо функціонування центральних органів виконавчої влади, до системи яких входять: міністерства, державні комітети та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, полягають: 1) в утво-

ренні, реорганізації та ліквідації за поданням Прем'єр-міністра України міністерств та інших центральних органів виконавчої влади в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади; 2) в призначенні керівників центральних органів виконавчої влади за посиланням Прем'єр-міністра та припиненні їх повноважень.

Центральні органи виконавчої влади у своїй діяльності мають керуватися конституційними законами України та актами Президента України і уряду. Відсутність закону про центральні органи виконавчої влади фактично приводить до нормативного регулювання питань їх формування та діяльності Президентом України. З питань їх утворення, реорганізації, ліквідації Президент України видає укази, якими затверджується також положення про новосформований орган центральної виконавчої влади. Останні укази Президента з цього торкаються питання реорганізації всієї системи центральних органів виконавчої влади. Ліквідація, як і утворення та реорганізація, центральних органів виконавчої влади відбувається за поданням Прем'єр-міністра України шляхом видання указів Президентом.

Практика функціонування Президента України свідчить і про встановлені самими ж президентськими указами повноваження у взаємовідносинах з центральними органами виконавчої влади по їх формуванню. Так, по відношенню до формування центральних органів виконавчої влади Президент України наділив себе правом утворювати у їх структурі спеціальні структурні підрозділи (департаменти (служби)) та здійснювати загальне керівництво ними, яке полягає, насамперед, у призначенні на посади та звільненні з посад їх керівників за поданням керівника центрального органу виконавчої влади, здійсненні контролю за діяльністю цих структур та звітуванні їх керівників перед Президентом .

Президент України призначає керівників центральних органів виконавчої влади (міністрів, їх заступників, голів державних комітетів та центральних органів виконавчої влади спеціальним статусом, їх заступників), керуючись поданням Прем'єр-міністра відповідно до Порядку розгляду питань, пов'язаних з призначенням на посади та звільненням з посад керівників, заступників керівників центральних органів вико-

навчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2001 року № 1658. Серед центральних органів виконавчої влади особливе місце відводиться трьом з них, які визначені у Конституції України, а саме Фонду державного майна України, Антимонопольному комітету України, Державному комітету телебачення та радіомовлення України. Призначення на посади та звільнення з посад голів цих центральних органів здійснюється главою держави лише за згодою Верховної Ради України. Необхідність такої процедури узгодження кандидатур на ці посади впливає із статусу органів, які ці посадові особи будуть очолювати. Саме з цими органами пов'язано вирішення питань державної власності, власності народу України, питання розвитку конкуренції і не допущення встановлення монополій у виробництві на внутрішньому ринку, питання збирання, передачі і надання інформації (насамперед, тієї, що стосується діяльності органів і посадових осіб держави) населенню.

Укази Президента України з питань призначення керівників центральних органів виконавчої влади підлягають скріпленню підписом Прем'єр-міністром.

Повноваження керівників ЦОВВ (крім міністрів) Президент України має право прийняти з підстав, окреслених у ст. 30 Закону України “Про державну службу” від 16 грудня 1993 року, відповідно до якого голови держкомітетів та голови інших центральних органів виконавчої влади віднесені до першої категорії посад службовців. Для припинення їх повноважень і відповідно прийняття Президентом рішення з цього питання існують і загальні підстави, передбачені Кодексом законів про працю України.

Керівники центральних органів виконавчої влади несуть персональну відповідальність перед Президентом і урядом за стан справ у доручених їм сферах управління. Відповідно до статусу міністри є членами Кабінету Міністрів України і тому їх відповідальність перед Президентом України є двоякою: з одного боку, персональна як керівника центрального органу виконавчої влади (міністерства), з іншого — солідарна як члена уряду.

З проаналізованих повноважень глави Української держави щодо центрального рівня виконавчої влади також є очевидним значний його вплив на цю систему. Крім того, у практи-

ці функціонування інституту Президента України є приклади його зростання.

Враховуючи функції, які покладалися на державних секретарів (у Кабінеті Міністрів України державний секретар очолює секретаріат уряду, у міністерствах державний секретар керує роботою функціональних і допоміжних структурних підрозділів, тобто фактично всім органом), можна було зробити висновок про безпосереднє формування Президентом України виконавчої влади та здійснення управління нею.

Ліквідація інституту державних секретарів Указом Президента України “Про деякі заходи щодо оптимізації керівництва в системі центральних органів виконавчої влади” від травня 2003 року № 434/2003 ніяким чином не позначилася на визначенні кола керівників: відновлено посади перших заступників і заступників міністрів, які як і заступники керівників інших центральних органів виконавчої влади належать до числа керівників і їх призначення на посади є прерогативою глави держави.

Центральні органи виконавчої влади в Україні, за своїм статусом, мають бути безпосередньо чи опосередковано підпорядковані Кабінету Міністрів. Як свідчить історія, певні виключення з цього правила були встановлені указами Президента України. Однак відповідно до Указу Президента України “Про підвищення ефективності системи державної служби” № 208/2000 від 11 лютого 2000 року головне управління державної служби підпорядковується безпосередньо главі держави. Підконтрольною і підзвітною лише главі держави є Національна комісія регулювання електроенергетики.

Окреслені установчі, кадрові та контрольні функції глави держави щодо центральних органів виконавчої влади доповнюються визначенням Президентом форм взаємодії між цими органами.

Таким чином, Президент України у визначений період дослідження мав як кадрові, так і політичні повноваження щодо органів виконавчої влади. За Конституційним договором політична система України отримала “сильного” Президента та “слабкого” Прем’єр-міністра. Загострюються політичні протистояння. Одним з таких напрямків протистояння з червня 1995 року стали стосунки Прем’єра та Президента. Однак, як

показала історія, з прийняттям Конституції 1996 року конфлікт між гілками влади не зникає, не зникають протистояння між Президентом і Прем'єром.

Джерела та література

1. Тодыка Ю. Н. Яворский В. Д. Президент Украины: конституционно-правовой статус / Ю. Н. Тодыка, В. Д. Яворский — Харьков: Факт, 1999. — 255 с.
2. Коваленко А. А. Развитие исполнительной власти в Украине на современном этапе: теория и практика: Монография / А. А. Коваленко. — К.: Институт держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — 508 с.
3. Серьогіна С. Г. Питання нормотворчої діяльності Президента України / С. Г. Серьогіна // Проблеми законності. Республіканський науковий збірник. — Харків, 1999. — Вип. 37. — 243 с.
4. Платон. Государство [Електронний ресурс] / Платон — М., 1971. — Режим доступу [http //www.philosophy.ru/library/plato/02/](http://www.philosophy.ru/library/plato/02/)
5. Аристотель. Политика [Електронний ресурс] / Аристотель. — Режим доступу [http // www.philosophy.ru/library/polit/](http://www.philosophy.ru/library/polit/)
6. Плахотнюк Н. Г. Институт президентства в Украине: становления і розвиток / Н. Г. Плахотнюк, В. І. Мельниченко. — К., 2004. — 223 с.
7. Авер'янов В. Б. Органи исполнительной власти в Украине / В. Б. Авер'янов — К.: Ін Юре, 1997. — 48 с.
8. Указ Президента України “Деякі питання формування складу Кабінету Міністрів України” від 17.08.1996 року // Урядовий кур'єр. — 1996. — 22 серп.
9. Указ Президента України “ Про склад Кабінету Міністрів України” від 14.12.1996 року № 1228 // Урядовий кур'єр. — 1996. — 21 груд.
10. Архів Верховної Ради України. — Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 54676 арк. 1–53.
11. Архів Верховної Ради України. — Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 5467 арк. 1–116.

Анотації

Полякова Л. И. Особенности взаимодействия Президента Украины с органами исполнительной власти (1991–2004).

Исполнительная власть рассматривается как одна из трех ветвей власти. Исполнительная власть организывает и направляет внутреннюю и внешнюю политику государства, обеспечивает исполнение законов, защиту прав и свобод человека. От взаимодействия органов исполнительной власти, особенно Президента и правительства, зависит полноценное развитие государства.

Polyakova L. I. The peculiarities of the president of Ukraine interaction with the bodies of executive power (1991–2004).

The executive power is examined as one of three branches of the government. The executive power organizes and directs the internal and the foreign policy of the state. It provides the execution of laws, the protection of the person's rights and freedom. The full development of the state depends on the interaction of the government bodies and especially the president and the government.

Б. П. Савчук, Г. Б. Гаврилюк

**МЕМУАРИ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО З ВИВЧЕННЯ ДОЛІ
ВОЯКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ПІСЛЯ ЇЇ
ОСТАТОЧНОЇ ЛІКВІДАЦІЇ**

Створена у горнілі боротьби за національну державність в листопаді 1918 р. Українська Галицька армія (УГА) пройшла складний, суперечливий, героїчний шлях борні. Після поразки у польсько-українській війні в Галичині у липні 1919 р. вона разом з урядом ЗУНР перейшла за Збруч до Наддніпрянщини, щоб соборницьким фронтом продовжити боротьбу проти ворогів української нації. Відтак були невдалі союзи із Добровольчою армією А. Денікіна та Червоною Армією, доки у травні 1920 р. УГА остаточно припинила існування як самостійна національна військова формація. Але по цьому тисячі галицьких вояків очікувала важка доля. Розпорошені мало не всією Євразією, вони були покинуті на поталу своїм ворогам або ж змушені були сподіватися на милість чинників, що визначали новий порядок післявоєнної Європи. У силу об'єктивних історичних обставин одним з головних джерел вивчення цієї проблеми є спогади та мемуари безпосередніх учасників тієї історичної драми. Їхній суб'єктивізм зрозумілий і виправданий, адже вони стосуються подій, що викликали глибокі емоційні переживання через втрату останньої надії на продовження борні, через загибель бойових побратимів, через принизливе становище переможеного. Ці обставини спонукають до ретельного критичного аналізу мемуарних джерел, які, по-перше, відображають перебіг подальшої долі самих "вояків без війська"; по-друге, становлять один з головних "банків даних" для аналізу причин поразок та оціночних характеристик історичної ролі і значення феномена УГА.